

Nives Markun Puhan

Zavod Republike Slovenije za šolstvo

KAKO Z DOBRIM VPRAŠANJEM SPODBUDITI RAZMIŠLJANJE UČENCEV IN ŽELJO PO UČENJU PRI PREDMETU ŠPORT

How to Encourage Students to Think and Want to Learn by Posing Good Questions in Physical Education

IZVLEČEK

Avtorica v prispevku razmišlja o tem, kako s pomočjo dobrih vprašanj spodbuditi k telesni dejavnosti vse učence, tudi tiste, ki jim šport ni močno področje.

Navaja nekaj primerov vključujočih vprašanj, ponuja nekaj dobrih odprtih in zaprtih vprašanj in pokaže, kako lahko zaprto vprašanje odpremo ali pa odprto vprašanje še bolj odpremo.

Namen prispevka je predstaviti, da s tem, ko učenci razumejo katero gibalno znanje bodo v življenju potrebovali, kako in zakaj je to potrebno, zraste njihova želja po učenju. Ko je to doseženo, je vse preostalo delo veliko lažje, čeprav je naporno in zahteva veliko ponovitev in vztrajnosti ter učenja iz napak.

Ključne besede: šport, športna vzgoja, formativno spremljanje, telesna dejavnost

ABSTRACT

The author of the article discusses how good questions can motivate all students to physical activity, even if sport is not their strong suit. She gives a few examples of inclusive questions, offers some good open-ended and closed-ended questions, and shows how a closed-ended question can be opened or how an open-ended question can be opened even further. The purpose of the article is to explain that when students understand how and why they will need certain knowledge of physical activity in their lives, their desire to learn grows. As this is accomplished, even though it still requires effort, hard work, a lot of repetition, persistence and learning from mistakes, everything else becomes much easier.

Keywords: sport, sports education, formative assessment, physical activity

UVOD

Način življenja današnjih šolarjev je pretežno sedeč, zato je pri dejavnostih šolskega športa, razumljivo, pogosto izražena trditev, da je ura šolskega športa učinkovita, kadar je čas mirovanja, čakanja, razlaganja, debatiranja minimaliziran. Učiteljeva navodila naj bodo kratka in jasna, učenci pa naj bodo čim več časa dejavni: naj tekajo, vadijo, igrajo, ponavljajo gibanja, tekmujejo ...

Nekateri učenci brez težav sledijo navodilom učitelja, so pa tudi taki, ki – preden neko gibanje izvedejo – potre-

buejo jasno in natančno izdelano 'sliko v glavi', kaj se od njih pričakuje, kako točno je videti končni gibalni izdelek. Dokler njihova predstava ni popolnoma jasna, imajo celo vrsto vprašanj, če-jev, pomislekov.

Kadar vsi vadijo isto nalogo sočasno, učitelj tako vadbo najlažje nadzira, učencem takoj poda povratno informacijo in le-ti jo lahko takoj uporabijo oz. ustrezno popravijo napačno gibanje.

Za naključnega opazovalca so na prvi pogled vsi učenci dejavni, zagnani, vznemirjeni, zadovoljni. Če pogledamo

podrobneje, pa ugotovimo, da ta trditev velja za večino učencev, ne pa za vse. Še podrobnejši pogled privede do ugotovitve, da se 'imajo dobro' tisti, ki so gibalno spretnejši, uspešnejši.

Kaj pa preostali? Ni jih veliko, so pa v skoraj vsakem razredu. Prav zato si želimo, da bi se več gibali ravno tisti, ki so manj spretni in v telesnem in gibalnem razvoju odstopajo od povprečja. Če se postavimo v njihovo kožo, je jasno, da potrebujejo čas, da pridobijo odgovor na vsa vprašanja in premisleke in dopolnijo svojo predstavo. V primeru, da tega časa nimajo, se počutijo negotovi, želijo se izogniti neprijetnemu občutku ob neuspehu, ne želijo sodelovati pri dejavnostih, pri katerih se ne počutijo dobro. In če so deležni še komentarjev ali negativnih opazk sošolcev, bodo zagotovo poiskali način, kako se temu izogniti. Kljub temu da znajo sami zelo dobro povedati in razložiti, kako pomembno je gibanje za njihov razvoj in kako redna telesna dejavnost vpliva na njihovo zdravje, dobro počutje in učinkovitost učenja. Če želimo pridobiti res vse učence, jim moramo ponuditi zanimivo zgodbo.

UČENJE JE VEDNO ZAHTEVNO DELO

Učenje je namreč vedno »garanje«, čeprav si učitelji prizadevamo, da bi bilo tudi prijetno in zabavno. Ko se učimo, je pogosto najprej težko, preden postane lahko. In kot pravijo nekateri učenci, velikokrat boleče. V fazi gibalnega učenja večkrat prihaja do neekonomične aktivacije tudi tistih mišičnih skupin, ki jih sicer ne bi bilo treba aktivirati, ob napakah pa učeči pridobivajo izkušnje na telesnem, miselnem in čustvenem področju. Lahko in zabavno postane šele, ko nekaj znamo tako dobro, da zmoremo to prilagoditi in uporabiti v različnih okoliščinah.

UČIMO SE Z GLAVO, TELESOM IN SRCEM (PESTALOZZI)

Pri gibanju in športu pogosto dajemo prednost gibalnemu znanju, čeprav brez misli in čustev ne gre. Pestalozzi (2019) celostno učenje opredeljuje kot učenje z glavo, telesom in srcem. Na tak način razmišljanja nas navaja tudi veljavni Učni načrt športne vzgoje (2011), ki ob gibalnih ciljih in ciljih, vezanih na razvoj temeljnih gibalnih in funkcionalnih sposobnosti, opredeljuje tudi cilje, vezane na razumevanje pomena gibanja in športa ter področje stališč, navad, načinov ravnanja. Učenje 's srcem' je sicer eden pomembnejših ciljev pri športni vzgoji, vendar mu, ker se ga ne da objektivno izmeriti, včasih namenjamo manj pozornosti.

Če je namen pridobiti učenca, da bo pripravljen vložiti napor, se potiti in tuhtati v procesu lastnega izgrajevanja znanja, moramo pomisliti predvsem na področje vzpostavljanja spodbudnega učnega okolja, kjer bo tudi učenje z 'glavo in s srcem' imelo pomembno mesto.

KDAJ JE UČNO OKOLJE 'PRAVIČNO'

Spodbudnemu in varnemu učnem okolju kot pogoju za uspešno učenje v zadnjem času namenjamo vedno več pozornosti. Postavljajo se vprašanja:

- Ali je enako za vse učence tudi pravično in primerno za vse?
- Ali preverjamo nalogo ali znanje učencev?
- Ali lahko isto znanje učenci izkažejo na različne načine? Kateri so ti načini? Ali je v tem primeru vrednotenje znanja pravično?

Včasih v veliki želji pomagati učencem in jim prihraniti trud in neprijeten občutek ob neuspehu, odrasli mladim dajemo nasvete kaj naj naredijo in kako, ker smo prepričani, da je tako zanje dobro. Ampak oni bi vedno radi naredili ali preizkusili sami, na svoj način. Bolj kot jih prepričujemo, da je nekaj dobro zanje, bolj se upirajo, iščejo bližnjice, obvođe, izgovore, preizkušajo svoje zamisli.

V pravičnem učnem okolju (D. William, 2019) ima vsak učenec možnost, da razvije svoje potenciale v največji možni meri. Izkušnje kažejo, da so nekateri učitelji učinkovitejši ne glede na to, s kakšnimi učenci delajo, ne glede na njihove genske predispozicije ali socialno-ekonomski status oz. okolje, iz katerega prihajajo (William, prav tam). Kot je poseben izziv delati z bistrimi in nadarjenimi, je posebna umetnost delati s tistimi, ki nimajo takih predispozicij. Kako priti do njih, jim znati prisluhniti, jih slišati in upoštevati, razmišlja Zora Rutar Ilc v zbirki priročnikov Vključujoča šola (2017).

Jim Smith v priročniku *The Lazy teacher's Handbook* (2010) priporoča, naj pozabimo na stare načine poučevanja in se osredotočimo na to, kako pripraviti mlade, da bodo začutili željo po učenju in odkrivanju znanja. Eden od uspešnih pristopov je vodenje učenja kot zgodba, ki mora imeti vedno zaplet, da se lahko razplete. Napetost in strast pa porodita nove ideje (Nakrst, 2015).

Učitelj naj se torej vpraša, kako ustvariti zgodbo, da bodo ob njej učenci aktivno tuhtali in sami odkrili različne možne rešitve. Ob tem naj zmanjša količino razlage na minimum, kot je to nujno potrebno, da se učenci lahko začnejo učiti sami in raziskovati (Smith, 2010).

VPRASHANJA V PODORO UČENJU SO LAHKO ODLIČNO ORODJE UČITELJA

Že antični grški filozof Sokrat je trdil, da znanje ni posledica poslušanja, ampak spraševanja. V življenju se namreč ves čas sprašujemo, presojava in se odločamo o vsem, kar vidimo, slišimo, beremo: Kaj je pomembno, kaj zanimivo, kaj uporabno, kaj je verodostojno, kaj resnično, kaj zahteva nadaljnje raziskovanje?

Tudi učenci se sprašujejo o smislu dejavnosti, če jih morajo opraviti:

- »Ali se je vredno za to potruditi?«
- »Kako mi bo to v življenju koristilo?«

Vprašanja so eno temeljnih orodij učitelja in učencev za spremljanje procesa učenja in ugotavljanje znanja. Z dobro zastavljenim prvim vprašanjem učitelj pritegne pozornost učencev oz. v njih zasidra zanimanje in spodbudi 'željo po še'. Vendar ne moremo vedno uporabiti istih vprašanj, kot to velja za nekatera orodja, npr.: semafor, vstopne kartice, izhodni lističi, obrazci itd. Vprašanja so kot glina, ki jo učitelj sproti gnete, preoblikuje, dopolnjuje in ustvarja.

Vprašanja postavljajo učitelji sebi, postavljajo si jih učitelji med seboj, največkrat pa jih postavljajo učencem. Tudi učenci postavljajo vprašanja: sebi, sošolcem, učitelju. Dobra vprašanja ob pravem trenutku naredijo učenje vidno (Hattie, 2018). Iz načina, kako postavi učenec vprašanje, učitelj lahko razbere, kaj zna, kako razmišlja, kako razume učno vsebino.

V nadaljevanju se bomo posvetili vprašanjem, ki jih postavlja učitelj učencem.

Učitelj postavlja vprašanja v vseh fazah učnega procesa. V začetni fazi so namenjena razjasnitvi učne vsebine, aktiviranju predznanja, ugotavljanju trenutnega znanja učencev.

Izkušnje kažejo, da je treba preveriti, kako kdo neko vsebino razume. Pod istim izrazom so predstave lahko zelo različne. Npr. 'vile' si lahko nekdo predstavlja kot razkošne hiše, drugi kot vilinska bitja, tretji kot kmečko orodje. Če bi učenci v zvezi z vilami sestavili smiselno vprašanje, bi se kaj hitro izkazalo, kakšne 'vile' ima kdo v mislih.

KAKO Z VPRAŠANJI SPODBUDITI RAZMIŠLJANJE UČENCEV PRI ŠPORTNI VZGOJI/PREDMETU ŠPORT

Vprašanja nam lahko pomagajo vzbuditi zanimanje tudi pri učencih, ki jih (določena) športna vsebina 'ne zanima preveč', ali tiste, ki 'že vse vedo'.

V nadaljevanju je navedenih nekaj primerov, ki spodbujajo tuhtanje sodelujočih tudi pri športni vzgoji/predmetu šport.

1. Namesto pomnjenja podatkov o merah igrišča, višini košev ali golov, številu igralcev, poimenovanja igralnih mest oblikujmo vprašanje, pri katerem bodo učenci razmišljali in hkrati izkazali oz. uporabili tudi omenjeno znanje.

Namen: poznati pravila igre, igralna mesta, športno obnašanje, spoštovanje in sodelovanja članov ekipe.

Vprašanje: Predstavljaš si, da si selektor šolske košarkarske ekipe. Na katere lastnosti igralcev bi bil pozoren pri izboru? Učenci bi verjetno najprej izpostavili tehnično in taktično znanje ter morda natančnost zadevanja. Z dodatnimi vprašanji pa bi lahko usmerili njihovo razmišljanje k značilnostim igralcev na različnih igralnih mestih (telesna višina, moč, hitrost), pa tudi razmisleku o zelenih osebnostnih lastnosti igralcev v ekipi.

Odgovori učencev: želim si soigralce, ki se ne sprejo zaradi vsake malenkosti, ki spodbujajo soigralce v kritični situaciji, ki ostanejo zbrani v odločilnih trenutkih, ki se dobro znajdejo tudi v neobičajni situaciji, ki znajo sprejeti kritiko, ki so se pripravljene podrediti ekipi, ki podajajo vsem, ne le svojemu prijatelju.

2. Namen: spodbuditi učence, da preusmerijo razmišljanje oz. da se njihova pozornost preusmeri tako, da v dejavnosti vidijo korist na področju, ki jih zanima.

Vprašanje: zasledil/-a sem podatek, da nogometaši na pripravah vadijo tudi ples in aerobiko. Kakšni bi lahko bili razlogi za tako vrsto treninga?

Učenci kaj hitro ugotovijo, da so koordinacija nog, vzpostavljanje in vzdrževanje ravnotežja ter ritem temeljne gibalne sposobnosti vsakega nogometaša.

Dodatna vprašanja: Kako bi po vašem mnenju še lahko razvijali ritem? Poznate še kakšno športno/gibalno dejavnost, kjer je pomemben ritem? Kdaj in kje v življenju je ritem pomemben (pričakovani odgovori: bitje srca, dihanje, tek, glasba, petje, ples).

Morda bo po takem uvodu manj negotovanja pri učenju plesnih korakov.

Izkušnje športnih pedagogov kažejo, da je učence, ki jih ples še ne zanima, mogoče navdušiti tako, da najprej vpeljejo plesni bonton in pogovor o tem, kdaj v življenju je znanje plesa koristno.

3. Namen: iskanje rešitev, kako odpraviti pogosto ponavljajočo se napako 'gledanje žoge med vodenjem'. Želimo, da bi bili učenci med vodenjem žoge pozorni tudi na dogajanje na igrišču.

Vprašanje: Kako bi dosegli, da igralci med vodenjem žoge ne bi gledali le žoge, temveč bi bili bolj pozorni na položaj soigralcev in nasprotnih igralcev ter na dogajanje na igrišču?

Ideje otrok so velikokrat učinkovitejše od standardnih vaj. Že zato, ker so ideje njihove in jih zato z veseljem preizkusijo. Nič hudega, če ne delujejo. Tako sami ugotovijo in si bolj zapomnijo, kaj deluje, kako in zakaj in kaj ne.

Učenci so v našem primeru dali odličen predlog. V parih so pripravili plakate z zanimivimi trditvami in

SKLEP

Priporočamo, da si učitelj nekaj ključnih vprašanj pripravi vnaprej, večino pa jih izpelje sproti iz načina poučevanja oz. kot odziv na odgovore učencev. Zato mora natančno poslušati njihove odgovore in preveriti, ali razumejo trditve oz. kako jo razumejo.

Pri delu v paru si učenci najprej odgovorijo na vprašanja:

Kakšna je najina naloga?

Kaj morava ugotoviti?

Koliko časa imava na voljo?

Kako se bova tega lotila?

Kdo nama pri tem lahko pomaga?

podatki o igri košarke, ki so jih obesili na stene telovadnice. Sledila je vadba vodenja žoge: igralca v paru izmenično vodita žogo do plakata, eden prebere sporočilo in ga sporoči drugemu. Nato zamenjata vloge. Vadita toliko časa, da pregledata vse plakate.

4. Možnost izbire in prevzemanje odgovornosti za svoje znanje je eden pomembnih sodobnih pristopov poučevanja.

Namen: ugotoviti, kaj je ključno pri bočnem preskakovanju klopi z oporo na rokah.

To ne pomeni, da vsak učenec dela, kar hoče. Ima pa možnost izbire med vsaj dvema možnostma. Lahko izbere prostor, kjer bo vadil, ali s kom bo vadil v paru ali skupini. Možnost primerjanja in izbire med dvema ponujenima možnostma je lahko tudi strategija učenja:

Vprašanje: Kako je lažje bočno preskakovanje klopi z oporo na rokah:

- Če se opiramo samo na prste ali cele dlani?
- Če so komolci pokrčeni ali iztegnjeni?
- Če so boki nizko ali visoko?

Učenci naj utemeljijo svojo izbiro. Tako mimogrede tudi opredelijo kriterije uspešnosti (Vir: Novak, Markun Puhan, 2018).

5. Včasih učenci že v času učnega procesa potrebujejo le majhno oporo ali opomnik. Lahko tudi v obliki vprašanj:

Kako smo zadnjič ta problem rešili pri rokometu? Ali bi to lahko uporabili pri košarki?

Kdaj ti je podaja dobro uspela? Na kaj si bil/-a takrat posebno pozoren/-na? Kaj je bilo takrat ključno, da ti je uspelo?

6. Pri športu se velikokrat igra ali tekmuje.

Namen: analiza igre po tekmi ali končani učni uri (e-vir: 8 great questions to ask after competition)

Vprašanja:

- Kaj smo se dogovorili?

Kadar učenkam postavim vprašanje, dovolim debato, tudi če ta vzame več časa. Iz nje vedno dobim kaj uporabnega, na kar lahko pripnem novo vprašanje, ki usmerja razmišljanje učenk v smer namenov učenja. Tako začutijo, da jih poslušam, da so vključene in da je bila debata učinkovita.

Izjava učiteljice športne vzgoje

- Kaj od tega smo uresničili?
- Kako to vemo? Kaj je tisto, zaradi česar smo to dosegli?
- Kaj smo se pri tem novega naučili o sebi, soigralcih, nasprotniku, igri?
- Kako to vemo?
- Kaj nas še skrbi, kar bi naslednjič želeli spremeniti?
- Kaj naj ostane nespremenjeno?
- Na kaj se moramo naslednjič bolj osredotočiti?

7. Namen: preveriti, koliko učenci razumejo naučeno.

Vprašanja:

- Kako bi to razložil sošolcu?
- Kako bi mu to razložil z vprašanji?
- Kako ti pri tem lahko pomagajo dogovorjeni kriteriji uspešnosti, ki odgovorijo na vprašanje: Kako vem, da sem uspešen?

ODPRTA IN ZAPRTA VPRAŠANJA

Vprašanja naj bodo oblikovana tako, da učence vodijo k znanju, kot je opredeljeno v standardih znanja. Pri tem upoštevamo dogovorjene kriterije, s pomočjo katerih vemo, kdaj smo ali bomo uspešni.

Znana je delitev vprašanj na odprta in zaprta. Za hiter pregled trenutnega stanja so primernejša zaprta vprašanja. Če pa je naš cilj spodbuditi poglobljeno razmišljanje učencev, izberemo odprto vprašanje.

Zaprta vprašanja najlažje odpremo tako, da jim dodamo vprašalnico 'zakaj' ali 'kako'. Namesto: 'Ali je čelada pri smučanju obvezna?' predlagamo vprašanje: 'Kako čelada vpliva na varnost smučarja?' ali 'Kakšni so po vašem mnenju razlogi, da je čelada pri smučanju obvezna?'

Nekatera zaprta vprašanja lahko zbudijo tuhtanje. Npr.: 'Ali obstaja igra brez pravil?' Lahko pa že odprto vprašanje še bolj odpremo: 'Zakaj je treba upoštevati pravila igre?' preoblikujemo v: 'Kako si predstavljate igro, ki nima pravil?'

Učenci potrebujejo čas, da o teh vprašanjih razmislijo. Strokovnjaki priporočajo vsaj 3 sekunde.

Čas, namenjen pogovoru, razmišljanju, razglabljanju in iskanju lastnih rešitev, ustvarjanju nikoli ni izgubljen, čeprav se nekaterim na prvi pogled morda zdi tako. Tega časa naj učiteljem ne bo škoda. Pomislimo, o čigavem času govorimo. Vsak učenec (mlad ali odrasel) potrebuje čas za učenje. In kdo si ne želi, da bi se učenci čim več naučili v šoli in doma le obnovili ali utrdili oz. poglobili znanje? Bolj

kot to, ali je učna vsebina predelana, naj bo pomembno, kaj učenci znajo, razumejo, doživijo, odkrijejo o sebi in drugih, s katerimi sodelujejo.

Zato naj si učitelj namesto vprašanja, kaj bomo jutri delali ali kaj moram učencem povedati, razmišlja o tem, kaj želi, da bi učenci znali, ter o tem, kako jih bo vodil, da bodo to sami ugotovili, odkrili, doživeli.

VIRI IN LITERATURA

De Corte, E. (2013). Zgodovinski razvoj razumevanja učenja. V: Več avtorjev: O naravi učenja. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo (str. 50–53)

Getting started with Assessment for Learning.

<https://cambridge-community.org.uk/professional-development/gswaf/index.html> (dostopno 9. 4. 2019).

Godinho, S., Wilson, J. (2008). Ali je to vprašanje. Ljubljana: Rokus Klett.

Hattie, J. (2018). Vidno učenje za učitelje: maksimalno učinka na učenje. Griže: Svetovalno-izobraževalni center MI.

Holcar Brunauer, A. idr. (2016). Formativno spremljanje v podporo učenju: priročnik za učitelje in stro-

kovne delavce. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Kovač, M. idr. (2011). Učni načrt, športna vzgoja, osnovna šola. Dostopno na: http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/os/prenovljeni_UN/UN_sportna_vzgoja.pdf (9. 4. 2019).

Nakrst, L. (2015). Storyline. Stockholm.

Novak, L., Markun Puhan, N. (2018). Formativno spremljanje v podporo učenju na razredni stopnji. Ljubljana: ZRSŠ.

Pestalozzi, J. H. V. Andragoška spoznanja. <https://revije.ff.uni-lj.si/AndragoskaSpoznanja/article/download/6582/6272/> (dostopno 21. 2. 2019).

Questioning video library. <http://www.edugains.ca/newsite/aer/aervideo/questioning.html> (dostopno 9. 4. 2019).

Rutar Ilc, Z. (2018). Vključujoča šola, priročnik za učitelje in druge svetovalne delavce. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Smith, J. (2010). The Lazy Teacher handbook. United Kingdom: Crown House Publishing Ltd.

William, D. Intervju z avtorjem. <https://www.youtube.com/watch?v=TZtOkKqldCY> (dostopno 21. 2. 2019).

8 great questions to ask after competition. <https://www.theperformanceroom.co.uk/8-great-questions-to-ask-after-competition/> (dostopno 5. 4. 2019).